

PROGRAMMA BOS-RESERVATEN: WAT GEBEURT ER IN ONBEHEERDE BOSSEN?

M.E.A. Broekmeyer

sen. Uiteindelijk zijn zo 60 bosreservaten aangewezen.

Binnenkort zal binnen het Programma Bosreservaten het 60e en laatste bosreservaat zijn aangewezen. Daarmee is het netwerk van strikte bosreservaten in Nederland gereed. Wat is het doel van bosreservaten en wat gebeurt er? In dit eerste artikel wordt een en ander over het Programma Bosreservaten uitgelegd. In de komende nummers van Vakblad Natuurbeheer wordt een algemeen overzicht gegeven van de reservaten en gaan we in op de onderzoeksresultaten en het nut hiervan voor beheerders. Tenslotte komt het belang van toekomstig onderzoek voor bos- en natuurbeheerders in een artikel aan de orde.

92

Bosreservaten zijn bosgebieden waar het beheer is stopgezet en waar onderzoekers kijken hoe dat bos zich daarna ontwikkelt. Deze bossen zijn de zogenaamde strikte reservaten. Na de aanwijzing tot bosreservaat is geen direct menselijk handelen meer toegestaan. Alle vormen van houtoogst en bosbeheer zijn dan dus uitgesloten. Beheerders mogen er alleen voor zorgen dat de doorgaande wegen en paden takvrij blijven. De oppervlakte van de bosreservaten varieert van 5 tot ruim 400 ha. Het doel van het onderzoek in de reservaten is om te kijken wat er in het bos gebeurt als de mens niet meer ingrijpt. De meeste bossen in ons land bestaan namelijk uit half-natuurlijk bos of culturbos. Het is aangelegd en wordt actief beheerd. We willen echter in steeds meer bossen de natuur haar gang laten gaan. In 18% van het Nederlandse bos vervult natuur al een hoofdfunctie. Ook bij geïntegreerd bosbeheer zijn spontane processen belangrijk. Bossen zijn de ruggengraat van de Ecologische Hoofdstructuur. Zij zijn een belangrijke bron voor de natuurlijke biodiversiteit in Nederland. Maar hoe ontwikkelen deze half-natuurlijke en culturbossen zich zonder beheer? Welke soorten komen er voor en hoe en waarom verandert de bosstructuur? Wat kunnen we daarvan leren voor het beheer van multifunctionele bossen? Hierover is nog steeds heel weinig kennis. Het Programma Bosreservaten onderzoekt deze spontane bosdynamiek in niet meer beheerde bossen.

Hoe zijn de bosreservaten geselecteerd?

Bij de start van het Programma Bosreservaten in 1983 wilde men zoveel mogelijk te weten komen over het optreden van spontane processen en de gevolgen daarvan voor de bosontwikkeling in de meest voorkomende bossen. Dit zijn met name de grove-dennenbossen en de eikenbossen. Deze bossen beslaan samen meer dan de helft van het Nederlandse bosareaal. De resultaten van het onderzoek wilde men vooral gebruiken voor een natuurlijker bosbeheer. De uitkomsten moesten dus representatief zijn voor de beheerde bossen. Dit selectiesysteem ging uit van de indeling van Nederland in fysisch geografische regio's. Per regio is een lijst opgesteld van de voorkomende groeiplaats-typen en daarbij horende potentieel natuurlijke vegetaties (PNV). In totaal worden in Nederland voor bos 33 PNV's onderscheiden; ook wel aangeduid met de term 'natuurlijke bosgemeenschap'. Binnen deze indeling is tenslotte gekeken naar de boshistorie: zijn er wel bossen die overeenkomen met de potentieel natuurlijke vegetatie? Zo ja, dan zijn deze als floristisch karakteristiek bestempeld. Er zijn ook bossen geselecteerd die wat betreft de aanwezige boomsoorten afwijken van de PNV. Veel multifunctionele bossen bestaan immers uit uitheemse boomsoorten of boomsoorten die niet ter plaatse thuishoren. Dit zijn de 'floristisch niet-karakteristieke' bos-

Omdat we in Nederland geen oorspronkelijke bossen meer hebben, zijn in het Bosreservatenprogramma ook 6 buitenlandse bossen betrokken. Deze bossen zijn de meest natuurlijke vertegenwoordigers van de in Nederland belangrijkste bosgemeenschappen. Het gaat om onder andere New Forest in Engeland, Fontainebleau in Frankrijk en Bialowieza in Polen. Ter aanvulling worden ook in Nederland zelf vier referentiebossen onderzocht: Naardermeer, Otterskooi, Motketel en Noordhout. Negenendertig reservaten zijn in eigendom en beheer bij Staatsbosbeheer. Vijftien reservaten zijn van Natuurmonumenten en vijf provinciale landschappen. Andere terreineigenaren zijn de provincie Noord-Holland, Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, gemeente Amsterdam, de Koninklijke Houtvesterij en het ministerie van Defensie. In een aantal gevallen worden de bosreservaten door andere instanties beheerd. Diverse reservaten hadden al een strikt beheer voor ze als bosreservaat werden aangewezen. Bij de andere reservaten werd een strikt beheer ingesteld bij de aanwijzing.

Welk onderzoek vindt plaats in bosreservaten?

Het Programma Bosreservaten is gestart om te weten te komen welke spontane processen er in bossen plaatsvinden, waarom ze plaatsvinden en hoe het bos zich daardoor ontwikkelt. Door telkens opnieuw te inventariseren en daarbij naar allerlei aspecten van het bos te kijken, hopen we hier achter te komen. Bosbeheerders kunnen de kennis die dit oplevert toepassen bij het beheer van hun bossen. We verrichten onderzoek naar de bosgeschiedenis, de bodemopbouw en waterhuishouding, de opbouw en samenstelling van de strooisellaag, de bosopstand voor wat betreft de soortensamenstelling en de structuur, de samenstelling van de kruid- en moslaag en de paddestoelenflora. Op nauwkeurig vastgelegde punten worden met een frequentie van 5 tot 15 jaar standaardopnamen gemaakt. Door deze resulta-

ten samen te interpreteren, krijgen we bijvoorbeeld beter inzicht in de samenhang tussen natuurlijke verjonging en bodemopbouw, de concurrentie van volwassen bomen, de input en verticingsnelheid van dood hout, de samenhang tussen het voorkomen van paddestoelen en de strooisellaag, tussen de veranderingen in de kruidlaag en de veranderingen in het kronendak enz. Het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO) coördineert dit onderzoek. Ook voert het instituut zelf het grootste deel van de inventarisaties en analyses uit. Verder werken met het Staringcentrum, Instituut voor onderzoek in het Landelijk Gebied (SC-DLO) en de Landbouwniversiteit Wageningen (LUW). De terreineigenaren stellen hun bossen voor het onderzoek beschikbaar en helpen in een enkel geval mee met het uitzetten van de bosreservaten en het uitvoeren van inventarisaties. Het IKC Natuurbeheer werkte mee aan de selectie van reservaten. In 1985 zijn de eerste inventarisatie begonnen, zodat onlangs in een aantal reservaten de eerste herhalingsronde heeft plaatsgevonden.

Wilt u meer informatie over bosreservaten?

Van alle bosreservaten verschijnen na de eerste inventarisatie een aantal rapporten:

- rapport Algemene Informatie van het bosreservaat (met o.a. redenen voor selectie, boshistorie, voormalig bos-

Het Programma Bosreservaten onderzoekt onder andere de spontane processen in niet-beheerde bossen.

Foto: H. Koop

Als referentiebossen voor het onderzoek fungeren buitenlandse bossen zoals hier Fontainebleau in Frankrijk. Foto: H. Koop

beheer, korte schets van uitgangssituatie bos bij aanwijzing tot bosreservaat);

- rapport De bodemgesteldheid van het bosreservaat (met o.a. bodemkaart, grondwatertrappen, geologie, beschrijving van de bodemopbouw en -samenstelling);
- rapport De vegetatie en bosstructuur van het bosreservaat (met o.a. vegetatiekaart, boomsoortensamenstelling, hoeveelheid dood hout, bovenaanzicht deel kronendak, verjonging)

Op het IBN-DLO is divers topografisch en digitaal kaartmateriaal aanwezig van alle reservaten. Er worden ook luchtfoto's van de reservaten gevlogen, die eveneens op het IBN-DLO aanwezig zijn. Om de veranderingen in de ondergroei en boomlaag visueel te volgen, worden ook zwartwit foto's en dia's gemaakt. Ook deze foto's en dia's bevinden zich in het bosreservatenarchief op het IBN-DLO.

Na de eerste herhalingsronde worden de ontwikkelingen in het bos beschreven in een rapport: Bosdynamiek van het bosreservaat, waarvan inmiddels 6 rapporten verschenen zijn.

Alle rapporten, kaarten en foto's zijn in te zien bij het IBN-DLO. In overleg kan benodigde informatie ook worden toegestuurd. Eigenaren en beheerders ontvangen al automatisch alle rapporten

van hun reservaat. Een lijst met alle publicaties kan op verzoek worden toegestuurd.

Alle bij het Programma Bosreservaten betrokken personen en instellingen worden door een Nieuwsbrief Bosreservaten op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen en uitkomsten van het onderzoek. Als u in het vervolg ook deze Nieuwsbrief Bosreservaten wilt ontvangen, kunt u dit kenbaar maken via de projectleider van het onderzoek.

Deze maand is het tijdschrift De Levende Natuur uitgekomen met een themanummer over bosreservaten. Hierin wordt speciale aandacht besteed aan de bosdynamiek in reservaten op de hogere zandgronden. Dit themanummer kan worden besteld door f 15,- over te maken op giro 81935 tnv Abonnementenadministratie De Levende Natuur, Noordereinde 60, 1243 JJ, 's Graveland, onder vermelding van 'Bosreservaten, DLN, juni 1999'.

M.E.A. Broekmeyer is werkzaam bij het IBN-DLO en was tot 1-1-99 projectleider bosreservaten. Voor meer informatie (publicaties, Nieuwsbrief Bosreservaten) kunt u contact opnemen met de huidige projectleider Ad van Hees. E-mail: a.f.m.vanhees@ibn.dlo.nl of tel: 0317-477892.